

בארה של תורה

פשט עיון ודרש בפרשת השבוע ופניני השקפה לקח ומוסר

יו"ל ע"י מוסדות דרכי תורה רחובות, בתי מדרש להוראה ולרבנות וכוללי יום לאכרבים מצויינים

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

מל' - 9744220-08

דוא"ל:

rg5740@gmail.com

גליון 197 טבת תשע"ז

העלון מוקדש לעילוי נשמת ר' יוסף בן דוד ועיונה ז"ל ע"י בנו ר' יאיר שלומי הי"ד

פרשת ויגש

טענתו של יהודה במשנתו של רבי פרג'אללה הסרוסי מטונים

"ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני" (מד, יח)

במדרשים ובמפרשי המקרא נתחבטו בהסבר דברי יהודה "בי אדוני" ורש"י לעיל (מג, כ) פירש שהוא לשון תחנונים.

והנה נאמר בפרשת וישלח (לב, ה) "עם לבן גרתי ואחר עד עתה", ופירש"י "לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר, אינך כדאי לשנוא אותי על ברכות אביך שברכני הוה גביר לאחריך, שהרי לא נתקיימה בי". ולכאורה, תיבת "בי" מיותרת, והיה די לומר "שהרי לא נתקיימה?" ובעלון לפרשת וישלח הבאנו את דברי ר' ישעיה פיק בשם אחותו, שאם נוציא מתיבת "גביר" את אותיות "בי" ישארו אותיות "גר", והוה שאמר יעקב לעשו, שאותיות "בי" שתיבת "גביר" לא נתקיימו, ולא נותרתי אלא גר.

ובספר החיים לר' פרג'אללה הסרוסי מטונים ביאר בדרך זו את דברי יהודה. כי מראהו של יוסף העיד שאיננו מצרי נכמובא במדרש שהיה דומה לגרמנין, ולכן סבר יהודה שהוא מזרע עשו. וזהו שאמר לו "בי אדוני", דהיינו שאמנם אבי היה גר בארץ ולא נתקיימו בו אותיות "בי" מתיבת "גביר", אך נתקיימו הם בי, ועלי נאמר "הוה גביר לאחריך" שאני אדון לעשו, והיות אתה מזרעו של עשו יש לך להזהר מפני, שאני גביר ומלך עליך.

יהודה ידע שמושל מצרים הוא יוסף!

"אדוני שאל את עבדיו לאמר היש לכם אב וגו'" (מד, יט)

הקשו המפרשים שבכל דברי יהודה כאן לא מצינו בקשה או טענה חדשה, אלא שחזר בקיצור על כל מה שהיה ביניהם מתחילה ועד עתה. ולכאורה הרי יוסף ידע את כל זה ואם כן די היה ליהודה שיאמר לו רק "ונפשו קשורה בנפשו", ומדוע חזר וסיפר כל זאת.

ותירץ הגאון רבי יעקב מליסא בנחלת יעקב, שבשלב זה כבר הבין יהודה שמושל מצרים הוא יוסף, וסבר שיוסף אינו מתגלה אליהם משום שרצונו לנקום בהם, ולכן בא עליהם בעלילות דברים ומצער אותם, בחושבו שאביו כבר מת ולכן איננו חושש להשיב לאחיו כגמולם נוכחו שנאמר לאחר פטירת יעקב (ויחי ג, טו), "ויראו אחי יוסף כי מת אביהם, ויאמרו, לו ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו איתו". ואף שכבר סיפרו לו שיעקב חי, מכל מקום יתכן שיוסף חושד בהם שאינם דוברים אמת ואומרים זאת כדי להסיר תלונתו מעליהם, ובאמת אביו כבר מת מרוב זקנה וצעיר נופרט שכבר שיקרו לו באמנם "ואחיו מת", ולכן חשד שגם בזה הם משקרים.

ולכן הבין יהודה שהדרך היחידה למנוע מיוסף לנקום בהם היא על ידי שיוכיחו לו שיעקב אכן חי. ולכן אמר לו "אדוני שאל את עבדיו לאמר היש לכם אב או אח", שלכאורה המילה "לאמור" מיותרת, אלא שאמר לו שימסיח לפי תומו" נאמן בדבריו, ואף אנו, הרי שאלת אותנו על דברים אחרים כדי לראות אם נאמר לך במסיח לפי תומו שאבא עדיין חי, ואכן כך אמרנו לך. ועוד, שלמרות הרעב הגדול התעכבנו ולא שבנו למצרים מיד, ועל כרחך שהיה זה מחמת אבא שעייב בעדנו בגלל דאגתו לבנימין. ואם כן עליך להימנע מלהתנקם בנו כדי שלא לצער עוד את אבא.

וכן מצאתי בפני דוד לחיד"א שציין לדברי ר' שמואל לאנידו בכלי חמדה (דף סד, ב) בשם ר' שלמה אלקביץ, שיהודה הכיר וידע שזהו יוסף, ולכן אמר לו "בי אדוני", ש"בי" אותיות "יב", כלומר שאתה מכלל יב' שבטים, והנך אחינו יוסף. וכל תכלית דבריו היתה כדי לשכנע את יוסף שיפסיק להעמיד פנים ויודה שהוא יוסף.

ואכן יהודה הצליח בזה, ולכך דרשו עליו חז"ל (ב"ר צג, ד) את הפסוק "מים עמוקים עצה בלב איש, ואיש תבונה ידלנה", שבעומק לבו של יוסף היות עצות ותחבולות כיצד להמשיך ולהעמיד פנים נכי רצה שגם אביו ירד כדי להציל את בנימין וישתחוה לו, וכך יתקיימו חלומותיו, אך יהודה שהיה איש תבונה הצליח לגרום ליוסף להתגלות בעל כרחו.

ולאור זאת ביאר החיד"א את דברי המדרש (במדב"ר יג, ג) "אמר הקב"ה, יהודה אתה השפלת עצמך מפני אחיך הקטן מנחם, חייך כשיוקם המשכן ויבואו השבטים להקריב אין אחד מהם מקריב ראשון לפניך, אלא חולקים לך כבוד ואתה הוא שתקריב ראשון". שלכאורה אם יהודה לא ידע שזהו יוסף מדוע נחשב לו הדבר להשפלה, ועל כרחך שידע זאת ואף על פי כן התחנן אליו והפציר בו. [וראה ברמב"ן ורבינו בחיי (מה, א) שתחנוני יהודה היו כה גדולים עד שרבים מבני ביתו של פרעה ומאנשי מצרים הגיעו לביתו של יוסף וביקשו ממנו שימחל לבנימין וישחרר אותו].

על המכתב ועל החרם בקורותיו של יוסף הצדיק

"ואחיו מת" (מד, כ)

לכאורה מניין ליהודה שיוסף מת. ופירש"י "ואחיו מת- מפני היראה היה מוציא דבר שקר מפיו. אמר אם אומר לו שהוא קיים, יאמר הביאהו אצלי". והקשה רבי אליהו מזרחי ששקר זה יכול היה לסבך יותר את השבטים, שהרי טענו מתחילה (לעיל מב, יג) "והאחד איננו", ופירש"י שלכן נכנסו בעשרה שערים כדי לחפשו, וכיצד יטענו עתה שאח זה מת. ותירץ, שכאשר באו עם המנחה ליוסף (לעיל מג, כו) שאל אותם האם מצאו את האח שחיפשו, ואמרו לו ששמעו שמת נוחה מדוקדק בלשון רש"י שלא כתב שמפני היראה "הוציא דבר שקר מפיו", אלא "היה מוציא", והמילה היה מיותרת וגם אינה מדוקדקת, אלא שנקט בלשון עבר "היה מוציא" שכבר לפני כן כשבאו עם המנחה אמרו שקר זה שיוסף מת].

ב. ברם קשה לפרש שהוציאו שקר מפיהם, ומה גם שהתורה הזכירה דבר זה, ולא יתכן שבתורת האמת יוזכרו דברי שקר ובדאות.

ובמשך חכמה פירש, שהיה פשוט וברור ליהודה ולשאר האחים שיוסף מת, שכן ביודעם את גודל הקשר והאהבה של יעקב ויוסף, אמרו שלא יתכן שיוסף חי ואינו שולח מכתב לאביו ונחשב הדבר בגדר טענת ברי, וכפי שאמרנו בגמ' (תבובות כב, ב ע"פ רש"י) באומרת ברי לי שאילו היה קיים היה בא. ועיין ברמב"ן (לעיל מב, ט) שתמה מדוע לא שלח יוסף מכתב לאביו שעודנו חי, וביאר שיוסף חפץ שיתקיימו חלומותיו שהיו בנבואה, וראה שרק בארץ מצרים יתכן שאביו ואחיו ישתחוו לו, ולכך המתין עד שיתגלגל הדבר ויבואו לשם.

והקשה בספר באר מרים מדוע הרמב"ן והמשך חכמה נצרכו לטעמים אלו שיוסף לא שלח מכתב אם בגלל שמת או כדי שיתקיימו החלומות, והרי מפורש במדרש (ראה רש"י לעיל לו, לג) שהשבטים החרימו כל מי שיגלה ליעקב אודות יוסף ואף שיתפו השכינה עמהן, ולכן לא שלח יוסף מכתב לאביו. ושם תלה הדבר במחלוקת הראשונים (ח"ו"מ סי' כח') במי

חגי יגאל בן יהיא מאור ז"ל
ניסים בן שלמה אהרון ז"ל
מאיר בן אסתר אדרי ז"ל

מזל סעידה בת יעקב קעטבי ע"ה
דניאל בן שלמה בכר ז"ל
אבשלום בן הרב יהיא והדיה חזי ז"ל

לע"נ ר' בנימין בן סלחה ז"ל • סרה בת רחמה ע"ה
ר' שלמה בן טאוס ז"ל • נאזיה בת תאגיה ע"ה
אהרן בן יהיא ז"ל • רחל בת סאלחה ע"ה
צביה בת סרה ע"ה

היושב לפניו על הכסא. ויתמה בנימין מאד. ויאמר יוסף, מה ראית? ויאמר, רואה אני בזה כי יוסף אחי יושב פה על הכסא. ויאמר אליו יוסף, אני הוא יוסף אחיך, אך לא תגלה הדבר אל אחיך. הנני שולח אותך עמם וילכו, וציויתי להשיב אתכם העירה ולקחתך מאיתם, והיה אם יתנו נפשם וילחמו עליך, אז אדע כי ניחמו על אשר עשו לי, ונודעתי אליהם. ואם יעזבוך, ולקחתי אותך וישבת איתי, ונלחמתי אותם וילכו להם ולא נודעתי אליהם. ולפי זה מבואר היטב מדוע בנימין לא דיבר עמו, היות ולא הופתע מהתגלותו של יוסף, ביודעו כבר כי זהו יוסף אחיו.

מה הבטיח השאגת אריה לבני קהילת מץ כשהגיע לכהן כרב בעירם ?

“ויאמר פרעה אל יעקב כמה ימי שני חיידך” (מו, ח)

הקשה מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק”ל, שאין זו דרך ארץ לשאול כן, כי הזקנים לא אוהבים ששואלים אותם בני כמה הם... וכמו אדם העומד לפשוט רגל, שמחביא הוא את חשבונותיו...

וסיפר על ה'סבא קדישא' ר' שלמה אלעזר אלפנדרי זצ”ל שהאריך ימים וחי 118 שנים, ותלמידיו פורת יוסף ביקרוהו מדי פעם ורצו לברר את שנות חייו, כי כולם דיברו והפליגו במנין שנותיו. ומעשה היה באחד ששמו רבי יוסף בבליקי, ששמע שהרב אלפנדרי סיפר שהוא זוכר את הלוחיתו של הגאון רבי עקיבא איגר זצ”ל, ושאל אותו 'בן כמה כבודו היה אז, והרב נמנע מלענות לו כדי שלא ידעו את מנין שנות חייו. ואם כן מדוע פרעה שאל את יעקב כמה הם ימי שני חייו. ובפרט שבמילה 'כמה' יש זקף גדול, לומר שהדגיש פרעה את שאלתו.

אלא שכידוע כשירד יעקב למצרים פסק הרעב, וכולם ידעו שזה בזכותו, ולכן כשראה פרעה שיעקב זקן כל כך חשש שמא ימות ויחזור הרעב, ולכך שאל אותו על מנין שנותיו. ויעקב שהבין את חששו של פרעה, השיב לו שהוא בן 130 שנה והינו צעיר עדיין באשר לא הגיע למנין שנות אביו יצחק שחי 180 שנה, ולכך אין לפרעה ממה לחשוש.

והוסיף רבינו, שבזה מסבירים מדוע הוסיף יעקב ואמר “מעט ורעים היו ימי שני חייו”, על אף שפרעה שאל אותו רק אודות גילו. אלא שכיון שפרעה חשב מחמת מראהו שהוא זקן מופלג, לכך ענה לו שהוא עדיין צעיר אלא שנראה כישיש מחמת היסורין שעברו עליו.

ב. וסיפר מרן, על הגאון רבי אריה לייב בעל השאגת אריה, שפעם בא אל רבי נתן אדלר [רבו של החתם סופר], ובאותה שעה הגיע דוור והביא מכתב שנשלח לר' נתן אדלר מאת קהילת מץ שבצרפת, שבו מבקשים הם ממנו לבוא ולכהן כרב בעירם. אך הרב אדלר לא חפץ לעזוב את בני קהילתו בפרנקפורט, והציע לשאגת אריה להתמנות לרב בקהילה זו.

ואכן, ר' אריה לייב הסכים, ושם פעמיו לעיר מץ. כשהגיע לשם ערכו בני העיר קבלת פנים לכבודו ומינוהו לרב עליהם. אלא שהשאגת אריה הבחין שיש להם מעט עגמת נפש מחמת גילו המופלג, וחששו שמא יפטר במהרה ולא יאריך ימים בשבתו בכסא הרבנות בעירם. הרב בראותו זאת הבין את חששם, והקריא בפניהם את דברי יעקב אבינו לפרעה, וביאר כנזכר לעיל, שאף שיעקב נראה זקן היה זה מחמת הצער והיסורין שהיו מנת חלקו. ואז הבטיח להם שיהיה רב בעירם עוד עשרים שנה, וכך היה, שבבואו למץ היה בן שבעים שנה, ונפטר למעלה מגיל תשעים.

שהיה לו דין עם פלוני והחרים את כל מי שיודע ויכול להעיד לטובתו ולא יעשה כן, ונחלקו האם גם אותו פלוני שהוא בעל דינו נכלל בחרם, ויתכן שהרמב”ן [והמשך חכמה] דעתם שבעל הדבר אינו בכלל החרם, ולכן יוסף לא היה מחוייב לחרם זה והיה יכול לשלוח מכתב.

אולם בפירוש הרא”ש על התורה (להלן מזה, א) כתב שהשבטים שיתפו את יוסף בחרם, ואף שהכריחוהו לכך, כיון שלא מיחה בם ולא גילה דעתו שאין רצונו בכך נכלל עמהם בדבר, ולכן לא שלח מכתב ליעקב. ואפשר שאין דעת הרמב”ן כן. אך יותר נראה לבאר שהרמב”ן לשיטתו, וכפי שכתב המשנה למלך (פ”ו משבועות ה”ג) בשמו, שהשבטים לא החרימו את מי שיגלה ליעקב שיוסף חי, אלא את מי שיגלה לו על דבר המכירה, ולכן הם עצמם גילו לו לבסוף שיוסף חי, ולא הוצרכו להתיר החרם, כי מעולם לא גילו לו שמכרוהו. ומפני כן נתקשה הרמב”ן מדוע לא שלח יוסף מכתב לאביו להודיע שהוא חי, כי הודעה זו לא היתה בכלל החרם.

אך המשנה למלך הביא שם את הריב”ש שחולק בדבר, ולדעתו החרם היה שלא להודיע ליעקב שיוסף חי, ולשיטתו השבטים אכן התירו את החרם לפני שהודיעו ליעקב שיוסף חי. והמשנה למלך הקשה מנין לריב”ש דבר זה שהשבטים התירו החרם. אולם כריב”ש מפורש במדרש תנחומא (וישב ב') ובפרקי דר' אליעזר (פלי”ח) וכן כתב מרן הבית יוסף (יו”ד סי' רכ”ח) בשם הרשב”י. וכן מוכח מדברי הרא”ש הנ”ל.

וכן מוכח מדברי בעל הטורים (דברים לג, ו), שהשבטים החרימו את אשר בגלל שבתו סרח גילתה ליעקב שיוסף חי, וסברו ששמעה זאת מאביה, ואם החרם היה על רק על דבר המכירה לא היתה להם קפידיא בדבר כי לא גילתה ליעקב על דבר המכירה. וצריך לומר שהרמב”ן חולק על כך וסובר שהשבטים לא החרימו את אשר, כי גם אם בתו שמעה ממנו שיוסף חי אין גפם בכך כי כלל לא אסרו לספר זאת, ואדרבה שהם ביקשו ממנה לספר ליעקב שיוסף חי וכמבואר בסדר הדורות (ב' אלפים רל”ו).

כיצד גילה בנימין לפני כולם ששליט מצרים הוא יוסף אחיו ?

“ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו” (מה, ג)

במדרש (ב”ר צג, י) אמרו “אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, יוסף קטנן של שבטים היה ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו, שנא' ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו, לכשיבוא הקב”ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא, על אחת כמה וכמה”. והקשה היפה תואר, שהנה האחים נבהלו מפני בושתם שמכרו את יוסף, אך בנימין הרי לא השתתף במכירה, ומדוע נבהל מיוסף ולא דיבר עם אחיו שלא ראהו שנים רבות. ותיירך, שאין זה ראוי לדבר בפני גדולים ממנו. ועוד, שבנימין לא היה בשעה שיוסף התגלה לאחיו, כי חבשוהו לעבד, והיה במקום אחר.

ונראה לי לתרץ באופן אחר, על פי דברי ספר הישר, שיוסף התגלה לבנימין כבר בסעודה שבה אכלו ושתו עמו אחיו, שכן אמרו שם יוצגו יוסף להביא לפניו את תמונת הכוכבים אשר בו ידע את כל העתידות. ויאמר לבנימין שמעתי כי העבריים יודעים בכל חכמה, התוכל לדעת מאומה בזה? ויאמר בנימין, גם עבדך יודע בכל חכמה כאשר הורני אבי. ויאמר יוסף, הבט בזה הכלי והבן איפה נמצא אחיך יוסף במצרים. וירא בנימין בכלי ההוא את כוכבי שמים, ויתחכם ויבט בו לדעת איפה אחיו, ויחלק בנימין את כל ארץ מצרים לארבעה חלקים, וימצא את יוסף אחיו כי הוא

שיחות חיזוק והשקפה מהרב ראובן גולן בעמדות ובאתר קול הלשון, ובטל' 03-6171001 [הקש 1-1-2-48-1-1],
ובשידור חי בקול הלשון. לקבלת העלון מדי שבוע שלח הודעה ל- rg5740@gmail.com

מוסדות דרכי תורה רחובות, בתי מדרש להוראה ולרבנות וכוללי יום לאברכים מצויינים

בחסדי ה' עומדים אנו בעיצומה של בניית בית מקדש מעט שיהיה מגדל-אור של תורה תפילה וחסד בעיר רחובות ת”ו. אשרי מי שיוזכה ויתקיים בו הפסוק “ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב”. באים אנו בקריאה של חיבה לאחינו בית ישראל לבוא וליטול חלק בהקמת הבית, ברכישת: אולם בית המדרש, חדר לימודים, מטר בנין, לבנה ועוד. ניתן להנציח שם התורם על כל הבנין. [08-9452903](tel:08-9452903), [054-2637798](tel:054-2637798) לפרטים

לע”נ יצחק עוואד בן חיסין מונייער ז”ל ♦ שמואל בן מרים אליהו ז”ל ♦ שרה בת סעידה כהן ע”ה ♦ משה בן אברהם כהן ז”ל ע”י הגב' נוגה כהן

מאדיה בת פנחס דמארי ע”ה
נעים בן כתון אסחייק ז”ל
ויקטוריה בת טובה בן זקו ע”ה

מילכה בת לאה ע”ה ע”י בנימין
עזרא בן טלה אליאסי ז”ל
לאה בת סימי ז’אנו ע”ה

ישראל בן שרה וייס ז”ל
ורדה בת סאלם נחום ע”ה
מכילף בן חוחילה כהן ז”ל